

Kultur- og likestillingsdepartementet
postmottak@kud.dep.no

Dato:
23.03.2026

Innspill til strategi for likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse

Viser til invitasjon av 3. mars om å komme med innspill til Strategi for likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse. Vi takker for muligheten til å komme med skriftlig innspill også i denne innspillsrunden, og viser for øvrig til våre innspill av 30. september 2025.

Likestillingssenteret er et tverrfaglig kompetansesenter på likestilling. Senterets målsetting er å bidra til et inkluderende og rettferdig samfunn med like muligheter for alle. Målsettingen er knyttet opp mot et bredt likestillingsbegrep som inkluderer alle diskrimineringsgrunnlagene. Senteret tilbyr kompetanseheving på kjønn og likestilling samt utviklingsarbeid tuftet på forskningsbasert likestillingskunnskap til offentlige myndigheter, frivillige organisasjoner og privat næringsliv. Arbeidsmetodene er kurs og konferanser, utviklingsnettverk, prosessveiledning, kartlegging, forskning og utredning. Våre fire hovedarbeidsområder er oppvekstmiljø, samfunnsdeltakelse, arbeidsliv og likeverdige tjenester.

Likestilt deltakelse i samfunnet – et spørsmål om kunnskap, holdninger og krav

Vår erfaring er at kommunene fortsatt mangler kunnskap om hva CRPD innebærer, og hvilke muligheter som ligger i konvensjonen. Dermed blir mulighetene til likestilt deltakelse for de av oss med funksjonsnedsettelse begrenset.

Vårt inntrykk etter flere års erfaring og samarbeid med kommuner i hele landet er at mange kommuner fortsatt ser på konvensjonen som et hinder, og ikke som en mulighet til å skape bedre tjenester. Konvensjonen i seg selv er jo ikke til hinder og den kan innfris med relativt enkle grep, men det krever en endring i hvordan vi ser og vurderer funksjonshindra som en ressurs i samfunnet, fremfor en byrde og kostnad i kommunebudsjettet. For det er først og fremst holdninger, manglende kunnskap og kommuneøkonomien som hindrer et likestilt samfunn for funksjonshindrede i dag, og det begrenser oppfølgingen av CRPD ute i kommunene.

For eksempel utfordres artikkel 19 i konvensjonen i mange kommuner. Artikkelen gir funksjonshindrede rett til selv å velge hvor de vil bo og med hvem. Siden HVPU reformen i 1991 har kommunene jobbet målrettet for å tilrettelegge for egne boliger og fjerning av institusjoner. Med en presset kommuneøkonomi ser vi at flere kommuner gjeninnfører institusjonene gjennom å samle boliger til store enheter. De store enhetene begrunnes ofte med mangel på personalressurser og at store enheter vil gi større fagmiljøer og bedre kompetansemiljøer og bruk av ressursene. Samtidig fratar det innbygges mulighet til selv å velge hvor de vil bo, og med hvem. Tjenestetilbudet, valgfriheten og selvbestemmelsen reduseres.

Universell utforming er vårt viktigste verktøy for å sikre likestilt deltakelse i samfunnet, men det er fortsatt manglende universell utforming i de fleste offentlige arenaene, både fysisk og digitalt. Universell utforming er et gode for hele samfunnet og det gagnar ikke bare de av oss med

funksjonsnedsettelse, men også resten av befolkningen. Likevel ses universell utforming ofte som en byrde fremfor et gode. For eksempel reduseres kravene til universell utforming til et minimum for å redusere kostnader, og livsløpsperspektiv eller beste praksis blir ikke ivaretatt. I skoler kan vi eksempelvis se at universell utforming og tilrettelegging først iverksettes når det kommer elever som har helt konkrete behov (og først idet eleven starter), og ikke ved utbygging eller ved rehabilitering.

Generelt er det store forskjeller i faglighet og kompetanse om likestilling og hva som skal til for å skape et likestilt samfunn i tjenestene. I kommuner med mye kunnskap og satsing på CRPD opplever vi at det er mer åpenhet for å se nye løsninger og muligheter i tjenestene. Forutsetningen for et likestilt samfunn og tjenesteutvikling i tråd med CRPD er derfor økt kunnskap om likestilling.

Innspill: Videreføre kunnskapsheving om CRPD, likestilling og menneskeretter i kommunene, fortrinnsvis med direkte veiledning, sparring og oppfølging.

Innspill: Tydelig krav og forventning fra staten om implementering av likestilling og oppfølging av CRPD i kommunene, blant annet etterspørre eller kontrollere flere kommuners likestillingsreddegjørelse

VIP – forebygging i førstelinja

Kommunene skal i følge helse- og omsorgstjenestelova §3.3-a ha særlig oppmerksomhet retta mot pasienter og tjenestemottakere kan være utsatt for, eller kan stå i fare for å bli utsatt for, vold eller seksuelle overgrep, og skal tilrettelegge for at ansatte blir i stand til å forebygge, avdekke og avverge vold og seksuelle overgrep. VIP-programmet er spesifikt utviklet som et verktøy for kommunene til å forebygge overgrep og ivareta sin forpliktelse for å bedre levekår og livskvalitet for personer med funksjonsvariasjon. Gjennom VIP-programmet styrker også kommunene utviklingshemmedes selvbestemmelse, og gjennom det sikre prinsippene i funksjonsevnekonvensjonen.

Mange utviklingshemmede kan dessverre ha vansker med å forstå at de blir utnyttet eller misbrukt. I tillegg har flere også en tillært hjelpeløshet og ubetinget lydighet som gjør dem mer utsatt¹. Manglende opplæring i selvbestemmelse og grensesetting er en medvirkende årsak til overgrep. Forskning viser at mennesker med utviklingshemming har dobbelt så stor sannsynlighet for å bli utsatt for vold og overgrep som den øvrige befolkningen (NOU 2016:17). Den siste stortingsmeldinga om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne² slår det fast at avhengighetsforhold til pårørende og tjenesteytere gjør mennesker med intellektuell funksjonshemming svært risikoutsatt for overgrep. Dette gjør utviklingshemmede til en av de mest risikoutsatte gruppene i Norge.

Samtidig vet vi fra samme stortingsmelding, at mange kommuner fortsatt har for lite systematisk innsats for å forebygge vold og overgrep mot utviklingshemmede. Dette må tas på alvor og det må komme på plass et helhetlig og systematisk arbeid for å redusere risikoen. Skal vi bedre levekår og livskvalitet for gruppen må vi forebygge vold og jobbe systematisk med å gi utviklingshemmede bedre evne til selvbestemmelse og medvirkning, styrke deres selvbylde og selvfølelse, og ikke minst evne til egenmestring. VIP-programmet kan bidra til dette, i tillegg til at det er en styrking av kommunenes implementering av CRPD og i tillegg fremme likestilling for personer med funksjonsnedsettelse.

¹ Eggen, K., Fjeld, W., Malmo, S. og Zachariassen, P., 2014. Utviklingshemming og seksuelle overgrep – rettsvern, forebygging og oppfølging. Helse Sør-Øst

² St. meld 8 (2022-2023). Menneskerettar for personar med utviklingshemming – Det handlar om å bli høyrte og sett. K

Ansaret for hverdagshabilitering har de siste årene blitt flyttet over til kommunene. De ansatte i kommunene opplever imidlertid mangelfull opplæring, veiledning og begrensede mulighet for utvikling i jobben, samtidig som personer med utviklingshemming får lite tilrettelagt seksualitetsundervisning og oppfølging, noe som gjør de ekstra utsatt (NOU2016:17). Dette medfører at utviklingshemmede ikke får den opplæringen og veiledningen de trenger for å forebygge vold og overgrep, eller gode nok verktøy for selvbestemmelse, grensesetting og egenmestring.

Arbeidet med VIP-programmet har vist at verktøyet bidrar til å bedre forholdene og sikre at CRPD inkorporeres i hverdagen.

I dagens strategi for likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse³ ble det påpekt at manglende tiltak for nettopp utviklingshemmede går utover målgruppas rettssikkerhet. I St. meld 8 (2022-2023) er VIP voldsforebygging skrevet inn om et eksempel på tiltak for å jobbe forebyggende og med CRPD i praksis i kommunene. Det samme gjelder i NOU 2023:13 og i St. meld 7 (2024-2025). I tillegg er VIP nevnt i opptrappingsplanen mot vold⁴ spesielt nevnt som et tiltak rettet mot utviklingshemmede. Av tiltakene som foreslås er det imidlertid kun styrking av rettssikkerheten for utviklingshemmede som direkte omhandler gruppa. Det ble dessverre ikke fremmet noen konkrete forslag til hvordan forebygge og hindre vold og overgrep mot gruppa gjennom kommunalt arbeid, ut over å øke kompetansen om vold og overgrep mot risikoutsatte voksne i helse- og omsorgstjenesten (Prop. 36 S (2023-2024)). Riktignok fremheves det at TryggEst skal videreutvikles og at det skal legges til rette for at flere kommuner innfører modellen. TryggEst har fokus på rutiner og retningslinjer for avdekking og håndtering, men henviser spesifikt til VIP som ressurs for forebyggende arbeid for personer med utviklingshemming.

Likestillingssenteret har siden 2018 jobbet for å få på plass et nasjonalt program for voldsforebygging for risikoutsatte voksne. Programmet VIP (Viktig Interessant Person) er utviklet i Sverige, men Likestillingssenteret har i samarbeid med Nok. Hamar rettighetene til å drifte programmet i Norge.

VIP er et selvstyrkingskurs, særlig tilrettelagt for mennesker med intellektuell funksjonsnedsettelse, som gir deltakerne kunnskap om følelser og rettigheter, samt egenmestring og selvbestemmelse og mulighet til å øve på å ta helsefremmende valg. I tillegg er VIP voldsforebyggende, da deltakerne også får kunnskap om vold, overgrep, samt evne til å forstå egne grenser og hva som er greit og ikke greit.

Rundt 25 kommuner og 13 virksomheter har nå sertifiserte VIP-instruktører. Gjennom programmet utdanner vi instruktører, som selv gjennomfører 12-ukers kurs for innbyggere i sin kommune eller virksomhet. I tillegg gjennomfører vi kompetanseheving av ansatte i de samme virksomhetene om kjønn, normer, seksualitet, selvbestemmelse, kommunikasjon og grensesetting, samt rutiner for å avdekke og håndtere vold og overgrep.

Prosjektet er nå finansiert av Bufdir gjennom tilskuddsmidler. Følgeforskningen fra programmet viser at det øker nettverk og livskvaliteten til deltakerne, og det er stort behov for en slik satsing i Norge.

Vårt mål er å videreutvikle VIP til et nasjonalt program som kan tilbys alle kommuner som en forebyggingsmodell i tråd med strategier for folkehelse, likestilling, opptrapping mot vold og overgrep

³ *Et samfunn for alle - Regjeringens strategi for likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse for perioden 2020-2030 (2018)*

⁴ *Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028) - Prop. 36 S (2023-2024)*

og habilitering i førstelinjen. VIP er et verktøy for kommunene til å jobbe forebyggende og med CRPD i praksis. Programmet passer godt som en forebyggingsmodell inn i TryggEst.

Innspill: VIP (Viktig Interessant Person) tas inn som en anbefalt nasjonal forebyggingsmodell og modell for økt selvbestemmelse for utviklingshemmede i tråd med strategier for folkehelse, likestilling og habilitering i førstelinjen.

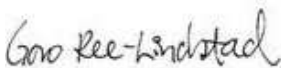
Manglende tilbud til voldsutsatte

I vårt arbeid med voldsforebygging, erfarer vi at funksjonsvarierte og mennesker med intellektuell funksjonsnedsettelse ikke har samme tilbud som andre når de blir utsatt for vold og overgrep. For mange krisesentre og Nok.sentre har ikke universelt utformede lokaler eller mulighet til skjerming. I tillegg mangler ansatte kunnskap om intellektuell funksjonsnedsettelse og avviser funksjonsvarierte voldsutsatte.

Innspill: Nok.sentre og krisesentre må få normbevisst kunnskapsheving om intellektuell funksjonsnedsettelse og midler til å følge opp funksjonsvarierte voldsutsatte.

Innspill: Nok.sentre og krisesentre må få investeringsmidler for å sikre universelt utformede lokaler.

Fortsatt lykke til med slutføring av strategien!

Goro Ree-Lindstad
Direktør

Carina Elisabeth Carlsen
Seniorrådgiver

Frøydis Sund
Seniorrådgiver